

ESTUDI I CARACTERITZACIÓ DEL TERRITORI ARGÀRIC ALACANTÍ

Juan Antonio López Padilla, Sergio Martínez Monleón, Francisco Javier Jover Maestre
Universitat d'Alacant

En el moment en què, cap a mitjan del segle passat, va quedar establida l'existència a la península Ibèrica de diverses àrees culturals contemporànies a la cultura d'El Argar (Tarradell, 1949), també es va trencar per sempre el paradigma que fins llavors havia fet sinònims els termes «cultura d'El Argar» i «edat del bronze peninsular». Des d'aquell moment, i durant un llarg període, les terres del sud d'Alacant —en essència, les conques del Baix Segura i del Vinalopó— van quedar irremeiablement involucrades en un viu debat que tractava d'aclarir on havia de fixar-se la delimitació septentrional de l'espai argàric i la seua frontera amb el denominat «bronze valencià» (Tarradell, 1965; Hernández, 1986). L'increment notable del registre arqueològic obtingut a la zona entre els anys huitanta i noranta (González, 1986; Hernández, 1990; 1994; González i Ruiz, 1995; Simón, 1997), però, sobretot, el canvi en la perspectiva des de la qual abordar aquesta qüestió, abandonant

les posicions eminentment culturalistes (Hernández, 1997) per altres posicionaments teòrics (Jover, 1999) que incidien en el valor de l'espai social com a unitat d'observació pertinent per a l'anàlisi de les pràctiques socials del nostre passat (Bate, 1998), van possibilitar l'aprofundiment en el complex bosc de relacions intersocials establides entre la societat argàrica i les comunitats del seu entorn immediat, alçat en el límit mateix dels territoris respectius, i la fixació d'aquest adequadament en l'espai i en el temps (Jover i López, 2009) (Fig. 1).

L'anàlisi de la distribució territorial de les pràctiques funeràries (Jover i López, 1997) i de certs elements molt lligats a la reproducció socioideològica d'El Argar (Jover i López, 2004) situava les comarques del Baix Segura i Baix Vinalopó clarament en l'àmbit argàric, i s'establiria una frontera —vigent almenys durant les primeres centúries del II mil·lenni cal BC— en el marge muntanyós

< Enterrament infantil en urna
(Cabezo Pardo, Sant Isidre / la Granja de Rocamora).

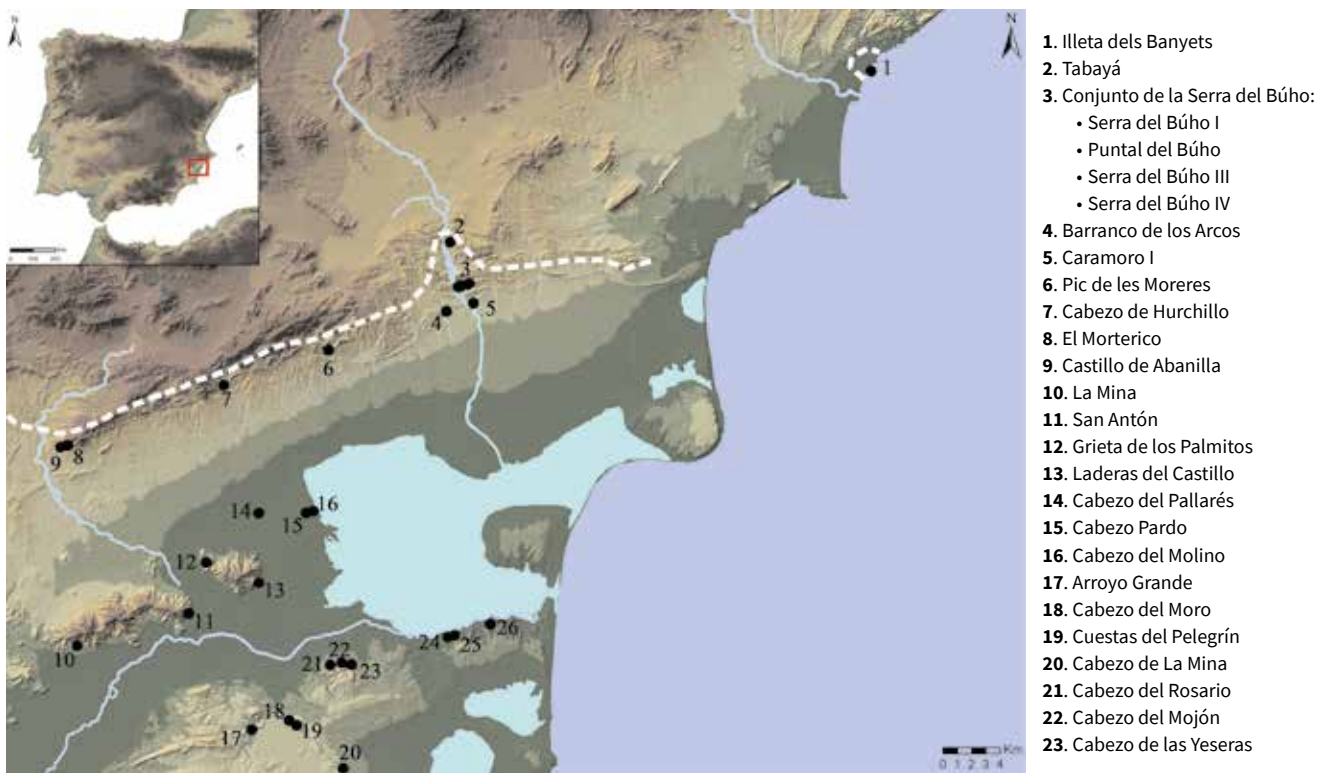

Fig. 1. Mapa amb indicació de la frontera argàrica del 1950 cal BC (línia de punts) i la localització dels jaciments argàrics del Baix Segura i el Baix Vinalopó.

del subbètic alacantí (Jover i López, 1999). Una frontera amb un caràcter polític indubtable, que, des del nostre punt de vista, és el que calia esperar en el cas d'una societat com l'argàrica, que des de feia molt, per consens, es considerava fortament jerarquitzada, i a la qual alguns investigadors fins i tot havien arribat a atribuir un caràcter estatal (Lull i Risch, 1995).

En canvi, les comunitats del prebètic meridional valencià emplaçades al nord de la frontera esmentada

oferien una imatge molt més difusa i menys consistent quant a la seua caracterització des del registre arqueològic, la qual cosa va estimular l'interés en l'anàlisi dels patrons d'ocupació del territori i en l'excavació i l'estudi d'un conjunt variat d'assentaments en aquesta zona (Hernández, Jover i López, 2013). Com a resultat, cap al començament del segle XXI, s'assistia a la paradoxal situació de disposar d'un registre de l'àrea del prebètic valencià considerablement més actualitzat i complet que el que ofería l'àmbit argàric alacantí, en gran manera deutor encara de les dades i els materials proporcionats pels

Fig. 2A. Vista de Caramoro I, ubicat en un talús sobre el llit del Vinalopó.

Fig. 2B. Barranc dels Arcs, emplaçat en una posició similar, sobre el barranc del mateix nom.

treballs pioners de Julio Furgús (1937) i Josep Colominas (1936) a San Antón i Laderas del Castillo.

Així, el 2005, es va emprendre un ambiciós programa de prospeccions sistemàtiques a la zona del Baix Segura i del Baix Vinalopó en el qual es pretenia actualitzar la localització cartogràfica dels jaciments i avaluar el seu estat actual de conservació i l'extensió superficial del dipòsit sedimentari preservat en cada un (López Padilla, 2009a). Aquest estudi s'ha completat en dates recents, ampliant la base d'informació cartogràfica i recalculant l'extensió estimada dels jaciments mitjançant eines de mesurament més precises (López, Jover i Martínez, 2014).

L'ampli conjunt de jaciments localitzats podria classificar-se en quatre grups d'assentaments en funció de la seua dimensió, cosa que també sembla advertir-se en l'àrea nuclear de la societat argàrica (Arteaga, 2001; Ayala, 1991; Lull et al., 2010). Els jaciments amb una

extensió entorn de 2 ha serien els nuclis centrals de la zona — San Antón i Laderas del Castillo— i després s'establirien tres grups més d'assentaments: els jaciments entre 0,5-1 ha, que es localitzarien en els punts d'intercanvi fronterer i accés als principals recursos de la zona; els poblats entre 0,1-0,3 ha, que repetirien el mateix esquema proposat per als assentaments del grup anterior, però localitzant-se en punts secundaris; i, finalment, un ampli grup de jaciments amb menys de 0,1 ha d'extensió que es distribuïrien per la resta de l'espai social argàric.

Un dels aspectes més rellevants que ha oferit l'estudi del territori argàric a Alacant és la situació estratègica que van ocupar determinats assentaments, segons

vaments més xicotets, com el Barranco de los Arcos o Caramoro I, on a penes hi hauria una vintena d'habitants. Això vindria, segons la nostra opinió, a subratllar el paper de centre polític exercit de manera continuada per San Antón i Laderas del Castillo, i que en la zona perifèrica del prebètic meridional valencià només seria assumit, molt de temps més tard, per Cabezo Redondo.

L'excavació que entre 2006 i 2012 s'ha dut a terme a Cabezo Pardo (López Padilla, 2009b), ha oferit dades molt interessants sobre l'estratigrafia i l'organització urbanística d'un assentament de no més de 0,3 ha —que podríem considerar prototípic dels assentaments de rang mitjà del Baix Segura— alhora que ha proporcionat la primera seqüència radiocarbònica per a un jaciment argàric de la zona. D'acord amb la informació obtinguda, l'ocupació de Cabezo Pardo arrancaria entorn de 1950 cal BC, amb un poblat de cabanyes més o menys allargades, de grandària mitjana i parets amb cantons arrodonits, amb un sòcol de pedres i un alçat i coberta construïts bàsicament amb fang pastat, canyís i brancatges. Sobre els paviments es van descobrir empremtes de la utilització de pals per a la subjecció del sostre. Tots aquests edificis van ser destruïts a causa d'un incendi que degué produir-se cap al 1800 cal BC. Molt poc de temps després, el poblat va patir una important transformació urbanística, almenys a la zona del cim, on es

van concentrar els treballs d'excavació. Allí es va constatar l'existència d'un edifici central, al qual se li endevinen unes dimensions notables a pesar del seu pèssim estat de conservació, i que va ser reconstruït o remodelat almenys tres vegades fins a l'abandó definitiu del poblat. Al seu voltant discorria un carrer de poc més de 0,50 m d'amplària, al llarg del qual es distribuïa una sèrie de departaments, els paviments dels quals es trobaven en una cota inferior a la d'aquella, i a la majoria dels quals s'accedia a través d'una obertura dotada de escalons rudimentaris (Fig. 4). Pràcticament tots aquests edificis estaven dotats de bancades i d'un nombre considerable de falques i estructures de maçoneria relacionades amb la sustentació de la coberta. El més rellevant és l'edifici L, que no disposava d'accés directe des del carrer, però que tenia un banc corregut adossat a la cara interna de les

Fig. 4A. Cabezo Pardo (Sant Isidre / la Granja de Rocamora). Restes de l'edifici central (a la dreta), del carrer i dels departaments situats al sud (fons i esquerra).

Fig. 4B. Detall de l'enterrament femení de la tomba 1. L'esquelet jau recolzat sobre el seu costat esquerre, amb els braços i les cames fortament flexionats. A l'esquena, un bol de ceràmica.

parets, aquestes, a més, revocades amb una capa de calç de color blanc. És l'única construcció d'aquestes característiques localitzada al jaciment. Quasi tots els edificis van ser destruïts sense que es trobaren en el seu interior evidències d'incendis, i sobre les seues ruïnes es va alçar un altre conjunt d'estructures que repetien el mateix esquema urbanístic precedent, i que va perdurar almenys fins a l'abandó definitiu de l'enclavament, entorn de 1550/1500 cal BC. Resulten molt notables les semblances que en aquest aspecte guarda Cabezo Pardo amb l'orga-

nització urbanística observada al jaciment murcià de la Tira del Lienzo, a Totana (Lull et al., 2012).

Esperem que els treballs acabats d'iniciar l'any passat a Laderas del Castillo, a Callosa de Segura, aporten altres novetats de no menor importància en relació a les característiques i la seqüència ocupacional d'un dels assentaments centrals de la zona, de manera que siga possible fer comparacions en coordenades espai-temporals amb allò que s'ha documentat a Cabezo Pardo.

D'aquesta succinta anàlisi dels assentaments argàrics del Baix Segura i Baix Vinalopó podem, així, extraure diverses conclusions preliminars. En primer lloc, constatar l'existència, entre *ca.* 2000 i *ca.* 1500 cal BC, d'un major grau de jerarquització en l'àmbit argàric del Baix Segura pel que fa al territori perifèric adjacent, que es manifesta en la grandària superior dels assentaments i en un major grau de concentració demogràfica als principals enclavaments. Aquest aspecte està íntimament lligat al desenrotllament d'un procés històric que, involucrant dues societats en contacte fronterer, va assignar un paper diferenciat a cada una d'elles en funció de situacions de partida distintes, les causes i orígens de les quals enfonsen les seues arrels, com a poc, en l'últim terç del III mil·lenni cal BC (López Padilla, 2006).

D'altra banda, el que s'ha conegut fins ara i el que permeten inferir els últims treballs és l'estreta sintonia que l'àmbit argàric al sud de les terres alacantines guar-

da respecte a la resta del territori de l'Argar, tant en les pràctiques socials registrades com en la pròpia dimensió temporal; però, al mateix temps, s'hi aprecien certes característiques pròpies que potser es podrien atribuir a la particular posició geopolítica que va ocupar l'espai argàric del Baix Segura i del Baix Vinalopó al llarg de la primera meitat del II mil·lenni cal BC, i que també podria explicar en part les peculiaritats del procés històric desenvolupat a la zona a partir de 1500 cal BC (Hernández, 2009), en el qual es va substanciar la dissolució de l'argàric en una altra realitat social completament diferent, en sintonia amb el que va ocórrer a tot l'àmbit de l'Argar (Lull et al., 2013).